

Valors pedagògics de la recerca escolar en cultura popular. Descripció d'una proposta de treball monogràfic d'investigació ("Literatura de Campanar") per a 4rt d'ESO

Alexandre Bataller Català
(Universitat de València)

Resum

La comunicació pretén mostrar una experiència didàctica d'introducció de la cultura popular com a eix vertebrador de l'assignatura optativa de 4rt d'ESO "Treball monogràfic d'investigació", duta a terme durant el curs 2008/2009 a l'IES Campanar de València.

La nostra proposta, anomenada "Literatura de Campanar" ha tingut com a objectiu la realització d'un treball de recerca vinculat a Campanar, el barri que dóna nom al centre, basat en l'inventari i comentari de textos literaris, tant orals com escrits, que hi feren referència.

La metodologia s'ha basat tant en un treball de camp, amb entrevistes amb persones majors, com en la recerca bibliogràfica a partir de materials editats. Els resultats s'han editat dins un fòrum on els alumnes podien introduir temes propis i comentar-ne els dels altres, més enllà de l'horari lectiu, constrenyit a una hora setmanal.

Campanar ha generat una literatura de tradició popular al llarg dels segles. Des dels col·loquis del segle XVIII ("Tòfol de Campanar") o una literatura paisagística i sentimental escrita pels poetes nascuts a Campanar, fins a comèdies teatrals ambientades en aquest racó de l'Horta de València. A més, existeix encara un sentiment de pertinença a un grup que es manifesta en formes de cultura popular (tradicions, contaralles, succeïts, malnoms, etc.) que conformen un fràgil patrimoni immaterial dipositat en la memòria de la gent gran, que no té continuïtat en les noves generacions.

A més dels informants, hem comptat amb la col·laboració d'un historiador local, tant amb sessions explicatives a l'aula com en diferents rutes culturals pel terme que han ajudat a completar la proposta. Tot plegat, l'experiència ens confirma les enormes possibilitats didàctiques de l'ús de la cultura popular dins els currículums escolars.

1 Una experiència didàctica basada en la cultura popular

En la present comunicació pretenem mostrar una experiència didàctica d'introducció de diverses manifestacions de cultura popular, d'arrel tradicional, com a eix vertebrador de l'assignatura optativa de 4rt d'ESO del sistema educatiu valencià anomenada "Treball monogràfic d'investigació", que duguerem terme durant el curs 2008/2009 a l'IES Campanar de València.

La nostra proposta, anomenada "Literatura de Campanar" ha tingut com a objectiu la realització d'un treball de recerca vinculat a Campanar, el barri que dóna nom al centre, basat en l'inventari i comentari de textos literaris, tant orals com escrits, que hi feren referència.

Campanar –des de 1897 un barri de València- ha generat una literatura de tradició popular al llarg dels segles. Des dels col·loquis del segle XVIII passant per una literatura paisatgística i sentimental escrita pels poetes nascuts a Campanar, o comèdies teatrals

ambientades en aquest racó de l'Horta de València, fins arribar a l'època actual on el barri es vincula a certes formes de denúncia social. A més, existeix encara un sentiment de pertinença a un grup que es manifesta en formes de cultura popular (tradicions, contarelles, succeïts, malnoms, etc.) que conformen un fràgil patrimoni immaterial dipositat en la memòria de la gent gran, que no té una continuïtat directa en les noves generacions.

La proposta s'emmarca en un moment històric on assistim a la desaparició de l'Horta com una forma de vida i un paisatge, configurat com a tal des de l'època islàmica, devorat per l'incontrolat creixement urbanístic de la ciutat. Així s'expressava el professor americà Thomas Glick, expert en la història medieval agrària valenciana, al qual convidarem al nostre centre el 1993, just abans de la desaparició de l'últim paisatge verge de l'Horta de Campanar:

Ahora, cuando va cobrando forma la Ciudad de las Artes y las Ciencias, Glick se siente apenado. "¿Por qué crear un parque fastuoso con elementos extraños cuando pueden rescatar la cultura y la tecnología del agua, que convirtió a Valencia en una de las ciudades más prósperas del siglo XIV?", se pregunta. Teme que los niños valencianos del siglo XXI se preguntarán qué diablos eran las acequias y la huerta cuando lean las novelas de Vicente Blasco Ibáñez. (...) Después de comer con un grupo de historiadores en el casino de Campanar, en Valencia, paseó por el Camí del Pouet, donde el último reducto de huerta de la ciudad con su decena de alquerías medievales está amenazado por la expansión urbanística. Glick no paraba de hablar sobre la inmensa pérdida que se avecina y se quejaba de que los nativos no valoran la riqueza que poseen. (Pinazo 1996)

Entre els objectius que perseguim hi ha, per tant, el de conèixer i aproximar-nos a unes formes de vida associades al món rural de les quals ens queden uns rastres que cal saber llegir. El treball parteix de dues fases inicials: un treball de camp, amb entrevistes amb persones majors i una recerca bibliogràfica a partir de materials editats i una posterior edició de textos. Els resultats obtinguts s'han editat dins un fòrum on els alumnes podien introduir temes propis i comentar-ne els dels altres, més enllà de l'horari lectiu. Tot plegat, ens hem proposat, amb les possibilitats del alumnes del darrer curs de l'ensenyament obligatori i amb només una hora setmanal d'atenció, l'elaboració d'un modest inventari de textos i experiències a partir de dos referents: la cultura popular d'arrel tradicional i popular i el patrimoni històric i cultural. Una experiència que ens ha confirmat les enormes possibilitats didàctiques de l'ús de la cultura popular dins els currículums escolars.

2 El fòrum com a mitjà

Hem obert un fòrum anomenat “Literatura de Campanar” (<http://literatura-campanar.forocatalan.com>) com a mitjà de comunicació entre els membres del grup fora de l’horari lectiu i per a la fixació dels resultats.

L’ús del fòrum com a instrument de seguiment de les classes més enllà de l’horari de les sessions presencials és un poderós artefacte de comunicació entre alumnes i professors. Les interaccions produïdes són diverses i donen lloc a l’establiment d’estratègies. Els fòrums esdevenen un espai de cohesió de la comunitat d’aprenentatge, un lloc d’intercanvi, i de llibertat de paraula (López i Matesanz 2009). En general, allò que anomenem “entorns de formació a distància” són artefactes cognitius que apleguen en un interfície comuna recursos amb la finalitat d’elaborar situacions d’aprenentatge a distància, amb flexibilitat horària d’accés (Quintín i Depover 2003).

Hem jerarquitzat els fils del nostre fòrum d’acord amb aquests paràmetres:

- Textos orals (destinat a les transcripcions de textos orals i també cançons)
- Cultura Popular (bases dels concursos per a estudiants de secundària)
- Textos literaris escrits: Poesia (comentari de textos), Ramon Andrés Cabrelles, Miquel Gimeno Puchades, Novel·la (Blasco Ibáñez i Ferran Torrent), Col·loquis i altres històries (“Tòfol de Campanar” i Col·loqui Nou dels Carafals), Miracles i Tradicions i teatre
- Malnoms
- Comentaris d,imatges
- Denúncies
- Textos per a concurs

3 La recerca de materials etnopoètics

Literatura oral, literatura popular, literatura de tradició oral són diverses denominacions emprades per referir-se a aquella literatura que s’ha transmés oralment d’una generació a una altra. Aquesta literatura inclou les rondalles, les llegendes, els acudits, les parèmies, les endevinalles, els embarbussaments, les cançons, les fórmules rimades, els renoms i tot un seguit de formes diverses. Pel general, la literatura oral és vista una part de la “cultura tradicional” i és emprada com a sinònim de “folklore” (Morote 2010: 53-66). Seguint els plantejaments del professor Ramon Bassa (2004) en valorarem la seua importància en tant

que és un tipus de literatura que connecta amb alguna experiència de la col·lectivitat, amb allò que anomenem “imaginari col·lectiu”.

L'any 1977, amb la publicació del llibre *Ethnopoetry: form, content, function*, la folklorista israeliana Heda Jason va introduir el nom d'*ethnopoetry* per referir-se a la ciència que estudia aquest tipus de literatura, un terme que el professor Josep M. Pujol va adaptar al català amb el terme d'“etnopoètica”, emprat a diversos treballs (Oriol 2002). En el cas valencià, la revalorització d'aquesta mena de literatura rep un impuls en els darrers temps, tot i que la seua pervivència per la via oral assisteix als seus darrers moments:

la literatura popular valenciana de transmissió oral, pertanyent a societats anteriors, sol ser refusada pels sectors urbans implicats en la modernització, i per tant, viu sotmesa als canvis generacionals; en alguns àmbits, fins i tot em a record de l'antiga adscripció de classe i de la necessitat de superar-la (Meseguer 1997: 143)

Entre els subgèneres no narratius trobem la “fòrmula”: el malnom, la fraseologia, l'endevinalla, l'enigma, etc. (Oriol 2002: 89). Precisament, un aspecte al qual hem dedicat la nostra atenció han estat els malnoms de Campanar, treballats a partir de la recopilació establerta per López (2000). “Cabiscol”, “Herbasser”, “Menjaolives”, “Panerot” o “Parrac”, per esmentar només uns exemples, són formes de designar històricament els veïns. Ens ha interessat fer-ne una interpretació semàntica, entre els malnoms descriptius, els procedents de topònims, de noms o d'altres procedències (Moreu-Rey 1981)

4 L'accés als textos etnopoètics de fonts orals

La primera fase contemplem la selecció dels informants. En el nostre cas, persones vinculades al barri de Campanar, de professions diverses (el perruquer, el fruiter, la dona del bar, la fornera, etc.), relacionades amb el moviment associatiu (la falla, la banda de música, etc.), amb la parròquia (el rector, les dones de la catequesi, etc.), persones majors jubilades, familiars diversos, el contacontes (Llorenç Giménez) i l'historiador local i president de l'associació de veïns, Eduard Pérez Lluch.

L'alumnat, en els primers compassos, poc acostumat a la paciència, s'estranya de no trobar resultats en les primeres entrevistes del nostre treball de camp, efectuades en la llar de jubilats:

Vam aconseguir alguna informació però no molta. No sabien molts contes per no dir-ne cap i quan vam preguntar per cançons populars van cantar “El cotxerito Leré” (¿?)
 Vam poder prendre notes de com s’ha de aproximar-se a la taula on es troben els avis, com parlar i com tenir MOLTA MOLTISSÍMA paciència, ja que els avis a vegades conten batalletes que no tenen res a veure amb el que busquem o fan comentaris o conten xistes verds. De tot hi ha als jubilats peròestic segura que trobarem un avi que sàpia tot el que busquem. (Eva)

Per estimular i esperonar el jovent en la realització d’entrevistes, vaig escriure el següent missatge al fòrum, per demostrar que sí que havíem obtingut uns primers resultats:

Menjaolives i la seua haqueta “Crom”

Amigues i amics. Acabo de tornar de la sessió d’entrevistes. M’han acompanyat Paloma i Eva. Dos companyes encantadores. Llàstima que no haja vingut ningú més. Espero que un altre dia pugueu gaudir de les històries que ens conten els nostres majors.

Hem anat a la Llar dels Jubilats. A la primera taula hi havia tres dones majors xerrant. Els hem demanat permís per asseure’ns amb elles i allí ha començat la nostra aventura. Contes no ens n’han contat cap, no. Però comentaris i històries múltiples i diverses sobre costums i personatges de Campanar sí.

Us contaré una història que no se me’n va del cap. És la història d’un home que li deien “Menjaolives” i no perquè li agradaren les olives sinó pel contrari. “Xe, tu, menja olives, xeee!” I com que l’home no en menjava li digueren així: “menjaolives”. Menjaolives era llaurador i tenia una burretta. Exactament una haqueta. Una haqueta que també tenia nom. Un nom ben especial i enigmàtic: “Crom”. I el bo de Menjaolives anava cada dia a treballar al camp, al terme de Campanar i el Puet (que és com es pronuncia el Pouet per la gent de Campanar). El seu inseparable animal l’ajudava a llaurar, a carregar les ferramentes i a transportar tot allò que collia. I la gent que el veia treballar escoltava com es dirigia al seu animal: “Arreee, Crommmm!” “Ieee, aarreeee, crooommm, xeee!”

La història ens l’ha contada un ex-llaurador de Campanar que va nèixer l’any 1926. No li diuen “Nàssio” com a son pare i el seu germà sinó Antonio. També era criador de coloms. Allò que es diu colominaire, vaja. I el seu millor colom tenia un nom especial: “Catxorret”. Antonio té una foto de Catxorret a sa casa, que li ajuda a recordar el seu estimat colom.

No us sembla fascinant les històries que et transmeten els iaies? No us entren ganes de preguntar sobre noms d’haquetes, de coloms? No us agradaria conèixer les històries d’altres personatges de Campanar? No us agradaria saber perquè les dones de Campanar eren dites “llavaneres” o “lleteres”? I, aleshores, què espereu per posar-vos en marxa? Què espereu per agafar la llibreta i la gravadora i anar a xerrar amb els majors de Campanar?

Esperem que Paloma i Eva ens conten altres històries de la sessió d’entrevistes de divendres. Eva diu que pot fer dibuixos, m’agradaria veure’n un de Menjaolives i la seua haqueta Crom. Estarem atents. I, la resta de companys, no perdeu l’esperança d’entrevistar gent gran. És una experiència irrepetible!

(Alexandre 31-9-2008)

En ocasions, un text oral ens ha menat a una font escrita. Una alumna, després de parlar amb sa mare ens escriu al fòrum:

ma mare, al preguntar-li alguna cosa de Campanar, el primer que m’ha dit ha sigut: “Campanera, panxa buida i embustera”. M’ha dit que ho dien els de Benicalap i Mislata a totes les xiques de Campanar. (Sílvia 14-12-2008)

Vista la tipologia de la frase, acudim al precís compendi de Sanchis Guarnier, sobre les dites d'uns pobles valencians sobre els altres i ens trobem una de semblant referida a la veïna població de Foios, dita pels veïns de Vinalesa: “Foiera, mitja-panxa i embustera” (Sanchis 1982: 64).

Al llarg del curs, hem tingut accés a històries i succeïts diversos, com aquest que evoca la trista fi d'un personatge local, anomenat Peixot:

El Peixot era un borratxo de Campanar, que si li donaves una botella d'alcohol pujava al campanari, tocava la veleta i baixava. Encara que el campanari era abans més baix que ara (quan van reformar-lo van posar 20 metres més) l'alçària era prou gran. Pujava agarrant-se de les roques que sobreixien i la seua mort va ser una ironia ja que va morir quan va caure d'una figuera, intentant collir fruites. És la figuera que hi havia prop de l'institut de Campanar. Per això es diu la “figuera de Peixot”. (Eva 29-5-2011)

5. La lectura i valoració de textos literaris escrits

Ens hem fixat en els col·loquis, un subgènere de la literatura popular format per peces escrites en català, en vers, amb l'esquema mètric del romanç, caracteritzats per la teatralitat, amb diàlegs en estil directe interpretats per una mateixa persona, el col·loquier. Hi destaquen dos ambientats a Campanar, el “Col·loqui dels carafals” i “Tòfol de Campanar”, divulgats en la segona meitat del segle XIX. En aquest segon, un llaurador de Campanar s'enamora d'una valenciana de ciutat, que parla castellà, i experimenta una forta decepció. El col·loqui, del qual en reproduïm ací l'inici (Martí 1997), ha despertat comentaris vius dels alumnes com ara el que reproduïm després.

És precís entenguen, señores,
a qui tenen vostés davant.
No se creguen que parlen ara
en algun pelafustran.
Saben a qui tenen vostés?
A un home molt cabal,
que no li falta un quixal.
Yo sóc Tòfol el Gallardo,
llaurador de Campanar,
fill de Bartolo el Pelut,
que ara dos anys fon churat,
ma mare nomenada
dins y fora la siutat,
perquè en dir Pepa la Polla,
ningú posa el peu davant.
De fam no me moriré

perquè tinc mon tros de pa.

És molt bona la història i suposo que la contaven oralment no? És a dir, jo m'imagino els contacontes contant aquesta història al carrer per a fer riure als homes i perquè les dones es posaren roges amb tanta picardia. Em fa gràcia quan Tòfol diu: "Me trobí, si podré dir un anchelet, perquè allò no era una chica, pareixia un diamant, un cogollo de lletuga, en gust a pera tendral". Un cogollo de lletuga???? Compara la dona amb un cogollo de lletuga? *Shocked*. Tòfol es veu que es un home simple i honrat i ella tan sols vol traure-li els diners quan Tòfol ha sigut amable amb ella. P.D: Un dubte, per què ix la "Y" (i grega) quan en valencià sempre posem i llatina? (Eva 10-11-2011)

La representació teatral del col·loqui o d'una altra peça ambientada a Campanar va quedar descartada per manca de temps material, tot i les enormes possibilitats que desprenien ambientacions com aquesta:

El teatre representa el pati de dos alqueries de l'horta de Campanar: en una de elles haurà emparat a la porta y a la esquerra , en la paret, un cuadro de la Verge de Campanar que l'iluminarà un farol; a la dreta un banc rústic sobre el que caurà un raig de lluna i en ell apareixerà sentà Roseta junt ella Tonet. (Gimeno 1893)

Un altre cas és el comentari del conte valencià que Blasco Ibáñez ambientà a Campanar, concretament "La pared":

Siempre que los nietos del tío Rabosa se encontraban con los hijos de la viuda de Casporra en las sendas de la huerta o en las calles de Campanar, todo el vecindario comentaba el suceso. ¡Se habían mirado! ¡Se insultaban con el gesto! Aquello acabaría mal, y el día menos pensado el pueblo sufriría un nuevo disgusto. (Blasco 1898)

I aquesta n'és la valoració:

Esta història es molt bona. No sé si serà tot producte de la imaginació de Vicente Blasco Ibáñez, però es molt real. Les baralles entre famílies són molt típiques. Encara hui hi ha baralles de famílies que duren des de fa segles. L'odi és a vegades l'herència més significativa ("pues parecía que en las dos casas los chiquitines salían ya del vientre de sus madres tendiendo las manos a la escopeta para matar a los vecinos"). Crec que aixó t'és un significat, Ibáñez potser buscava que aprenguérem que l'odi i la venjança sempre atrauen les desgràcies. La guerra dels nostres pares no són la nostra guerra. Cal destruir les parets de l'odi companys! (Eva 12-2-2009)

Ens hem acostat també a alguna representació del món màgic local (creences, supersticions, medicina popular, etc.), com és el cas de l'ús curatiu de la "mandràgora" anomenada ací "figuera infernal":

En Campanar han conservado con mucho mimo una planta que se llama "Higuera infernal", un poco más grande que la del tabaco, con hojas redondas y semilla parecida a los madroños, que en la noche de San Juan, a las 24 horas, un mujer llamada Juana y un varón llamado Juan, curan a los niños herniados de nacimiento o por otra causa. El acto

consistia en: le quitan al niño la fajita, cogiéndole Juana y rozando las hojas de la higuera, se lo entrega a Juan y en estas entregas que son hasta las tres, van diciendo una oración el uno al otro; después Juan coge la fajita y la entierra al pie del árbol, según va consumiéndose ésta, se va curando el niño. Esta tradición se hacía en una alquería llamada “Belenguer” en pleno corazón de la huerta. Después de este acto, había música, baile, canciones regionales, dulces, pastas hechas en sus hornos, e invitaban a todos los que acudían. (Aguilar 1985: 40).

Algunes cançons de denúncia de la destrucció del paisatge de l’horta a mans de l’especulació ens han servit de punt de partida per a l’argumentació: “L’alqueria del Barbut”, del grup Aljub; “Contra el ciment”, de Pau Alabajos; i “Cante per la Punta”, d’Òscar Briz. Férem servir la denúncia de l’escriptor i periodista Toni Mestre, el conegut periodista valencià, a qui també convidarem a venir al centre i que té escrit el següent sonet reivindicatiu titolat “Retorn al pouet de Campanar”

Hem retornat al lloc de la infantesa
i aquell que fou paisatge antic,
poblat vida, amb cants d'ocells, d'aigua, bellesa
i ufanor de verds, feix ben lligat,
és ara un erm envaït de brutesa
on creixen blocs, un espai violat
per qui no dorm i insomne en sa vilesa
somnia boscs de gris formigó armat.
No busquem més el vell camí, memòria
feta dolors sobre l'asfalt marcada,
davall del trànsit brut i de l'escòria.
Només hem vist l'ullal de la llopada
sobre hortolans, alqueries, història...
I hem maleït aquesta gent malnada!

Actualment, el paisatge de l’horta s’ha fet tristament famós per haver estat centre de distribució de la droga com es descriu en una recent novel·la de Ferran Torrent:

La zona de la ciutat coneguda amb el nom de «l’híper de la droga», situada al barri perifèric de Campanar, l’últim vestigi agrícola de la València urbana, provocava tots els dies incidents entre drogoaddictes i veïns. (Torrent 2003)

6 Les eixides de camp

En un treball anterior tractarem del potencial despertador d’actituds positives cap a la llengua i la cultura a partir de rutes i viatges literaris (Bataller 2010). En aquest cas, el treball de camp ens acostarà a l’exploració directa dels llenguatges orals, a la llengua viva, al poder creador de la paraula, no per a idealitzar el món tradicional sinó per connectar amb la força creadora del llenguatge i crear una “nova cultura arrelada profundament en el llenguatge del

poble” (Janer 1982: 52). Així ho han entès moltes propostes pedagògiques que parteixen del cabal creatiu de la llengua oral (Bassa 2004).

El treball fora de l’aula és un recurs didàctic de gran interès, ja que facilita l’aprenentatge de conceptes i procediments, afavoreix el desenvolupament d’actituds i possibilita el creixement afectiu de l’alumnat, tant vers companys com vers indrets. (Serrano 2007: 107)

Coincidim amb el plantejament d’aquest autor que parla de l’espai mental que es genera amb les eixides de camp al voltant d’un espai físic, cultural i històric:

El treball fora de l’aula no ha de ser entès com una activitat determinada principalment per l’espai físic on es realitza, sinò, més aviat, per l’espai mental en què es genera i la predisposició cognitiva a la que dona lloc. (Serrano 2007: 107)

6.1 El guia com a mediador

Hem convidat un especialista en l’horta de Campanar per tal que fera les funcions de guia i mediador entre els valors patrimonials, històrics i culturals de l’horta i els alumnes. Com hem dit, ha estat l’historiador Eduard Pérez Lluch, la persona experta que ens ha guiat pel terreny, com ho ha fet tantes altres vegades (Arazo i Farque 1998: 27-29), després d’oferir-nos una exposició històrica basada en cinc eixos: Campanar com a bressol de l’horta antiga (s. XIII-XIV), l’esplendor de la molinaria hidràulica (s. XIII-XVI), la parròquia de Nostra Senyora de la Misericòrdia (s. XVI), l’ajuntament de Campanar (1837-1897) i el barri actual (s. XX). Un ciutadà amb un fort compromís cívic, capaç d’adreçar-se així a l’alcaldessa de València, des de les planes d’un periòdic local:

Campanar, senyora Rita, és l’Horta, el mural del setge del castell de Salses del Molí dels Frares, l’alqueria del Rei, l’alqueria de Benlloch, i la de Xover, les festes patronals de la Mare de Déu, i les del Crist del Pouet, i la pilota valenciana. Les dones que cada matí agranen i arruixen els carrers, les palmeres, pins i figures que omplen els patis de les cases, el Cabiscol, quan versava per als cantadors d’estil, l’escriptor Ramon Andrés Cabrelles, les sèquies de Tormos, Rascanya i Mestalla, l’assut, els camps de carxofes i creïlles, les coques cristines i de sagí, les mones de Pasqua, l’olor a pólvora en festes, les cordaes i ara els bous al carrer, els dolçainers i la banda de música tocant pels carrers, i la figuera infernal cada 23 de juny. El casino on es reuneixen els llauradors a jugar la partideta de truc després de dinar, els colomaires. El bell valencià que ompli les nostres converses i el carrer Enric Valor i Vives; en fi, tot allò que sembla que vosté desconeix. (Pérez 2002)

6.2 La visita a la parròquia de la Nostra Senyora de la Misericòrdia

La primera de les eixides de camp fou la visita a l'església de Campanar i el seu entorn, la plaça de l'Església. És coneguda per guardar la imatge de la Mare de Déu de Campanar, que fou trobada el 19 de febrer de 1596 (Gimeno 1896). Aquest mateix dia es celebra una festa en honor de la patrona de Campanar. Una imatge que fou coronada canònicament el 1915.

Dins l'església poguérem conèixer la campana "ximbolet", accedírem a la rerecapella amb pintures barroques i coneguérem els poders miraculosos de la polseta d'alabastre de la Mare de Déu de Campanar emprada per a les parteres com un amulet durant segles. Així fa la valoració un alumne:

la visita el dia d'avui a l'església ha sigut impressionant, amb tota l'església per nosaltres (incloent els llocs prohibits) una experiència inoblidable a la vegada que irrepitable. Sobretot el més important de tot és el nivell de la persona que ens feia de guia i hem d'estar molt agraïts a Eduard perquè ho fa amb interès per nosaltres sense pensar al seu benefici. (Rafael 21-5-2009)

6.3 La pujada al campanar

La pujada a dalt del campanar de l'església fou un moment molt especial per veure el barri des de dalt i per parlar de la seua història i del llenguatge de les campanes. El nostre guia és membre del Gremi de campaners valencians, una associació que revitalitza el coneixement i ús de les campanes. Aquest dia fou una fita per a tots, però especialment per a Rafael, un alumne amb dificultats per al moviment, que fou apujat fins a dalt amb l'ajut dels seus companys. Així narra els fets una alumna:

Em va paréixer prou interessant el moment en què va parlar del llenguatge de les campanes i també que les anomenaven en honor d'un sant. Hi havia quatre campanes: una xicoteta cap al sud, la més xicoteta que no recordo com s'anomenava i que era de les més antigues juntament amb la que ens va mostrar l'altre dia a l'església, i la següent que s'anomenava "Josepet" en honor a sant Josep i que donava cap a l'occident. Després hi havien les dos més grans que eren les modernes i que una de les quals s'anomenava Minerva, i donava cap al nord, i la més gran de totes que no recordo com s'anomenava donava cap a l'est. Sobre el llenguatge de les campanes van haver algunes coses que se'm van quedar com que quan era el funeral d'un albat tocaven dos cops de la xicoteta i un de la mitjana i era una melodia més alegre. Després estava la mort d'una dona que eren dos cops forts d'una de les campanes i un dels normals, d'un home, tres cops forts i un dels mitjans, un cura 10 cops forts, el rei 12 cops, i el papa 25 cops de totes les campanes. Després, quan n'hi havia una riuada ens avisaven des d'altres pobles tocant totes les

campanes al mateix temps ininterrompudament, i quan hi havia un incendi s'avisava tocant la campana corresponent a la direcció a on es trobava el foc (nord, sud est o oest). També ens va contar que les coses abans eren diferents, quan tocaven les campanes al Micalet s'escoltaven a Campanar i viceversa, i que ara amb tota la contaminació acústica de la ciutat açò es pràcticament impossible i soles es pot apreciar en les nits d'agost quan la ciutat està pràcticament buida. Així mateix ens va explicar que abans les campanes constituïen el principal mitjà d'informació i que s'enteraven de les coses gràcies a elles, i no com ara que ens enterem pels telèfons mòbils. Bé, per últim dir les precioses vistes que s'aprecien des de d'alt del tot, però que si et fiques a pensar t'adones que probablement abans eren moltíssimes vegades més. (Carolina 29-5-2009)

6.4 Les coques de la festa de Campanar

Una de les eixides coincidí amb el 19 de febrer, el dia de la festa de Campanar. Dins el programa festiu, ens crida l'atenció el manteniment del costum de menjar coques fines, com descriu el següent poema de 1906 (Ferri 1995):

Les coques de Campanar son
tan dolces y tan fines, que
sempre que venen festes
cauen males moltes chiques
de dins y de fora el poble
de tant que s'engolosinen.

El poema anterior ens serví per fer evocacions sobre aquest producte i per preparar la visita al forn local per contemplar el procés de producció d'aquestes coques:

Aquest poema que parla de les coques i la seua textura és molt bonic. D'ací no res són les festes de Campanar i aquestes coques que són una meravella i tornen boja a la gent estaran en els forns més populars de Campanar. Podríem anar a algun forn a parlar amb el pastisser i que conte com es fan aquestes coques. Enguany espero tastar una aquestes coques. (Alba 5-3-2009)

Que bonic! A part, tot el que diu és deveres. Estan ben bones! Els meus avis compraven almenys cinc al dia i ma mare i els meus tios cada vegada que venien compraven per endur-se'n a casa. El que més m'agrada d'eixes coques és que el paper que duen baix es pot menjar. Després hi ha unes altres amb molt de sucre per damunt i més dures. (Sílvia 5-3-2009)

6.5 La visita al Molí del Sol

Un altre recorregut en el nostre treball de camp ens conduí cap al Molí del Sol, l'alqueria de Pujades, el poblat de la Gamberra i el Cementeri de Campanar. El Molí del Sol

és un molí del segle XVIII, ara restaurat per fer de seu de la policia local, permet la contemplació del funcionament d'un molí sobre la séquia de Rascanya. Aquest n'és el relat:

Cap al Moli del Sol: Pujades

El dijous Eduard ens va recollir al primer pati i vam anar al Molí del Sol que es troba a "Nou Campanar". Anant vam trobar l'alqueria de Pujades, una petita caseta blanca immersa entre un mar de gratacels als que estem acostumats ja. L'alqueria es troba prop d'on planten la immensa falla de Nou Campanar i és una alqueria del segle XIV, tal com ho va explicar Eduard. L'alqueria, ara encalada, abans era de pedra i es podien veure els trossos de pedra units formant la paret. Eduard va explicar que la casa es dividia en dos parts: la primera planta, la més humil, on hi havia canyissos per a criar cucs, estava la llar, la cuina i la quadra amb els animals (gallines possiblement, porcs, o potser cabres) i l'altra planta, la segona, es on es trobaven les habitacions dels propietaris, que normalment eren nobles segons Eduard. A aquesta alqueria vivien els Pujades, ara eixe cognom ha desaparegut i ja no hi ha descendents de la família que tinguen com a primer cognom Pujades. Una pena que es perda tan fàcilment un cognom, un origen. Ara viuen a l'alqueria, que es propietat privada. Viuen els pares de Don Antoni, un metge molt conegut al cor de Campanar. Ací pose algunes de les imatges que he trobat a internet de quan l'alqueria no estava encara reconstruïda pels actuals propietaris. (Eva5-6-2009)

7. Els premis com a estímul

Durant el curs, vam encoratjar la participació en certàmens dedicats al treball amb la cultura popular i el patrimoni, adreçats a alumnes de secundària. En destaquem dues propostes:

La primera és el "Premi Valeri Serra i Bodú de Cultura Popular". El premi està adreçat a alumnes d'ESO, batxillerat i cicles formatius dels centres públics de terres de parla catalana. Els treballs han de tractar sobre qualsevol tema de cultura popular catalana, tot i que es suggereixen alguns temes (arts plàstiques i dramàtiques, temes populars d'actualitat, rondalles, llegendes i mites, mercats i fires i esports i jocs tradicionals). Es valoren els treballs de recerca directa i personal en les pròpies fonts de la cultura popular.

La segona proposta és el "Concurs literari i de dibuix sobre la protecció i conservació del patrimoni urbà i paisatgístic" organitzat pel Consell Valencià de Cultura, sobre la importància del patrimoni urbà i paisatgístic en les nostres vides, i sobre la necessitat de protegir-lo i conservar-lo. Precisament, el treball "Vida i agonia d'un paisatge" de l'alumna Andrea Sánchez, inspirat en la transformació de Campanar, en fou el guanyador en la modalitat de dibuix.

8. Conclusions

Concloem la nostra exposició posant en relleu els valors pedagògics del treball de recerca:

- S'estimula la cerca d'informacions, l'aplicació global del coneixement, dels sabers pràctics, capacitats socials i destreses.
- Fomenta la participació de tots en la realització del projecte
- S'adquireix disciplina per a realitzar un treball de manera metòdica.
- Es resolen problemes i es prenen decisions per aconseguir un treball ben fet.
- S'utilitzen les tecnologies de la informació i de la comunicació com a instrument d'aprenentatge.
- S'expressen i comuniquen experiències, cosa que fa apreciar la necessitat d'una utilització acurada del llenguatge
- Segons la nostra valoració, considerem que hem aconseguit uns objectius molt estimables:
 - Treballem amb realitats tangibles: una intervenció el medi natural, social i cultural, un inventari de textos literaris, un estudi de camp, entrevistes, recuperació de tradicions i, finalment, la participació en un bloc i la publicació dels resultats.
 - Els continguts de cultura popular, patrimoni i tradició literària permeten aplicar i integrar coneixements diversos i donen motius per a actuar dins i fora del centre docent.
 - Potenciem una actitud positiva cap a la recuperació del patrimoni escrit i oral valencià.
 - Impulsem una actitud positiva cap a l'ús del valencià oral i escrit, tant en situacions formals com informals, mostrat tant en el treball de camp
 - En definitiva, el descobriment i posada en valor d'una llengua, una cultura, un paisatge i un patrimoni tan pròxims -i imprescindibles- com desconeguts.

Bibliografia

- AGUILAR, R. M. 1985. *Campanar desde sus orígenes*. València: J. Aguilar.
- ARAZO, Mª A. i F. JARQUE 1998. *Campanar*. València: Ajuntament de València.
- BASSA, R. 2004. "Literatura popular, llengua i ensenyament". En *III Simposi sobre l'ensenyament del català per a no catalanoparlants*, [Consulta 14 setembre 2010]. Disponible a: http://www.xtec.es/lic/centre/professorat/conferencies/Literatura_popular.pdf.

- BATALLER, A. 2010. Quan l'activitat docent es trasllada fora de l'aula: rutes i viatges lingüístics i literaris. A *CiDd: II Congrés Internacional de Didàctiques 2010*. Girona: Universitat. [Consulta 14 setembre 2010]. Disponible a: <http://hdl.handle.net/10256/2992>
- BLASCO IBÁÑEZ, V. 1998. *Cuentos valencianos*. Madrid: Alianza.
- FERRI, A de S. (ed.) 1995. *Quart centenari de la Santa troballa de la Mare de Déu de Campanar, 1596-1996*, València: Parroquia y Junta de Fiestas de la Santísima Virgen de Campanar.
- GIMENO, M. 1893. *Campanar per dins: comedia en dos actes*. Valencia: Imp. M. Alufre.
- GIMENO, M. 1896. *Campanar: compendio histórico de esta población. Historia del hallazgo de la Virgen y favores alcanzados por su intercesión*. València: Librería de Pascual M. Villalba.
- JANER, G. 1982. *Cultura popular i ecologia del llenguatge*. Barcelona: CEAC.
- LÓPEZ, C. i M. MATESANZ (eds.) 2009. *Las plataformas de aprendizaje: del mito a la realidad*, Madrid: Biblioteca Nueva.
- LÓPEZ, S. 2000. *Recopilación de las familias de Campanar*. València: S. López.
- MARTÍ, J. 1997. *Literatura de canya i cordell al País Valencià: els col·loquis de temàtica jocosa i satírica: edició i estudi lingüístic*. València: Denes.
- MESEGUER, LI. 1997. *Literatura oberta*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MOREU-REY, E. 1981. *Renoms, motius, malnoms i noms de casa*. Barcelona: Milà.
- MOROTE, P. 2010. *Aproximación a la literatura oral*. Catarroja: Perifèric.
- ORIOL, C. 2002. *Aproximació a l'etnopoètica. Teoria i formes del folklore en la cultura catalana*. Valls: Cossetània.
- PÉREZ, E. 2002. "La peatonalització del centre històric de Campanar", *Levante. El Mercantil Valenciano*, 28-7-2002, 18.
- PINAZO, F. 1996. "El americano que ama l'Horta", *El País. Comunidad Valenciana*, 12-12-1996.
- QUINTIN, J. J. i Ch. DEPOVER 2003. "Diseño de entornos de formación telemáticos a distancia: algunos puntos de referencia metodológicos", En C. LÓPEZ i A. SÉRÉ (eds.), *Nuevos géneros discursivos: los textos electrónicos*. Madrid: Biblioteca Nueva, 159-176.
- SANCHIS, M. 1982. *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*, III, València, Tres i Quatre.
- SERRANO, D. 2007. "El valor didàctic del treball fora de l'aula. Reflexions des de la Geografia". *Observar*, 1, 106-118.
- TORRENT, F. 2003. *Espècies protegides*. Barcelona: Columna edicions.